

BOLANING MAKTAB TA'LIMIGA PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGI

Toshmurodova Mohinur Ixtiyor qizi
CHDPU Boshlang'ich ta'lim fakulteti 1-kurs talabasi
moxinurtoshmurodova@gmail.com

Sayfullayeva Sevinch Narzikulovna
CHDPU Boshlang'ich ta'lim fakulteti 1-kurs talabasi
sayfullayevasevinch542@gmail.com

Annotatsiya: Maktab ta'limiga psixologik tayyorgarlik bolaning muvaffaqiyatli o'qish jarayonini boshlashida muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada bolaning maktab ta'limiga psixologik tayyorgarligining asosiy jihatlari, shuningdek, kognitiv, hissiy, ijtimoiy va motivatsion tayyorgarlik masalalari keng yoritilgan. Maqolada, shuningdek, oila, maktabgacha ta'lim muassasalari va atrof-muhitning bolaning maktabga tayyorgarligiga ta'siri tahlil qilingan. Bolaning maktab ta'limiga psixologik tayyorgarligini to'g'ri tashkil etish uning kelajakdagi ta'lim muvaffaqiyatini ta'minlashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: maktabga tayyorgarlik, psixologik tayyorgarlik, kognitiv tayyorgarlik, hissiy tayyorgarlik, ijtimoiy tayyorgarlik, motivatsion tayyorgarlik, oila ta'siri, maktabgacha ta'lim.

Аннотация: Психологическая подготовка к школьному обучению играет важную роль в успешном начале процесса обучения ребенка. В данной статье освещены основные аспекты психологической подготовки ребенка к школьному обучению, а также вопросы познавательной, эмоциональной, социальной и мотивационной подготовки. Также в статье анализируется влияние семьи, дошкольных образовательных учреждений и окружающей среды на готовность ребенка к школе. Правильная организация психологической подготовки ребенка к школьному обучению помогает обеспечить его будущие учебные успехи.

Ключевые слова: подготовка к школе, психологическая подготовка, познавательная подготовка, эмоциональная подготовка, социальная подготовка, мотивационная подготовка, влияние семьи, дошкольное образование.

Abstract: Psychological preparation for school education plays an important role in the successful start of the child's learning process. This article covers the main aspects of a child's psychological preparation for school education, as well as issues of cognitive, emotional, social and motivational preparation. The article also analyzes the influence of the family, preschool educational institutions and the environment on the child's readiness for school. Proper organization of the child's psychological preparation for school education helps to ensure his future educational success.

Key words: school preparation, psychological preparation, cognitive preparation, emotional preparation, social preparation, motivational preparation, family influence, preschool education.

KIRISH.

Maktab ta'limiga psixologik tayyorgarlik deganda, bolaning ob'yektiv va sub'yektiv jihatdan munosibligi, bilish jarayonlari bilan shaxs xususiyatlarining o'zaro mutanosibligi nazarda tutiladi. O'quvchi maktab ta'limiga keng ma'noda

psixologik jihatdan ob'yektiv tayyor bo'ladi. Binobarin, uning psixikasi bilim olishga yetarli darajada taraqqiyot bosqichiga erishadi. Ushbu yoshdagi bola o'z idrokining o'tkirligi, ravshanligi, sofligi, aniqligi, uning qiziquvchanligi, dilkashligi, xayrixohligi, ishonuvchanligi, xayolining yorqinligi, xotirasining kuchliligi bilan boshqa yoshdagi o'quvchilardan (jumladan, o'smirlardan) ajralib turadi.

Maktab ta'limiga tayyorgarlik ko'rayotgan bolada diqqat nisbatan uzoq muddatli va shartli ravishda barqaror ko'rinishga ega, deb hisoblash mumkin. Diqqatning xususiyatlari (taqsimlanishi, ko'chishi, kuchi, barqarorligi, bo'linishi, tebranishi va boshqalar) uning roli va syujetli o'yin faoliyatlarida, rasm chizish va ko'rish, yasash mashg'ulotlarida, loy hamda plastilindan narsa yasashda, katta yoshdagilar va tengqurlari nutqini idrok qilish va tushunishda, matematik amallarni bajarishda, hikoya tinglash hamda shaxsan o'zi ham tuzishda bevosita namoyon bo'ladi. Bu davrga kelib, bola o'z diqqatini muayyan ob'yektga, narsa va hodisalarga yo'naltirishga, to'plashda va uni mustahkamlashda hamda taqsimlashda ma'lum darajada ko'nikmani egallagan bo'lib, o'z diqqatini boshqarish, zarur paytda, uni shaxsan tashkil qilishga intiladi. Uning xotirasi qiziqarli ajoyibotlarga, g'aroyibotlarga boy, voyaga yetgan kishini tajubga soladigan ma'lumotlar va hodisalarni puxta esda olib qolish, esda saqlash, esga tushirish imkoniyatiga egadir. Shu davrgacha bevosita kattalar rahbarligida u yoki bu axborotlarni egallab kelgan bo'lsa, endi u o'z xohish irodasi bilan, muayyan motivatsiyaga asoslangan holda zarur ma'lumotlar olishga, o'z oldiga yaqqol maqsad va aniq vazifa qo'yishga harakat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Bolaning muayyan taraqqiyot darajasiga erishganligini uning xotirasi faolligi namoyish qiladi. U o'zining uncha boy bo'lmagan shaxsiy tajribasiga asoslanib, she'r, hikoya, ertaklarni esda qoldirish uchun ularning takrorlanganligi, yod olishning qulay yo'l va usullaridan foydalanganligi ta'lim jarayonida unga juda qo'l keladi. Demak, u o'qish, idrok qilish, o'zlashtirish texnikasi bilan yaqindan tanishishga erishadi.

Yuqorida yoritilgan mulohazalarga asoslangan holda shunday xulosaga kelish mumkinki, bolalarning psixologik tayyorgarlik darajasi ta'limni muvaffaqiyatli uddalash, amalga oshirish uchun mutlaqo kafolat bera oladi. Bu o'rinda uning shaxsiy xususiyatlari shakllanganligi yuzasidan ham ma'lumot berish maqsadga muvofiqdir. Bolada shaxsning bir qator fazilatlar va xususiyatlari yaqqol ko'zga tashlanadi; qat'iylik, nisbiy mustaqillik, o'z oldiga maqsad qo'ya olishlik, xulq-atvorni ijtimoiy jamoatchilik nuqtai-nazardan baholashga intilishlik, ahd-

paymonga sodiqdik, kattalarni hurmat qilishlik, va'daga vafo qilishlik, burch va javobgarlik hislari kabilar.

Shuning bilan birga maktab ta'limiga tayyorgarlik ko'rayotgan bola o'z his-tuyg'usi va ichki kechinmalarini boshqarish uquviga egadir, hatto u o'z-o'ziga, o'z qilmishlari, nojo'ya xatti-harakatlari, o'rinsiz luqma tashlaganligi, ixtiyorsiz o'xshayganligi uchun baholi qudrat o'z munosabatini bildirishi mumkin. Ta'kidlab o'tilgan barcha mulohazalar, sharhlar, tavsiflar maktab ta'limiga psixologik tayyorlikning asosiy omillari, shuningdek, eng muhim shart-sharoitlari bo'lib hisoblanadi.

Olti yoshli bolaning ta'limga psixologik tayyorgarligi to'g'risida fikr yuritganimizda, biz muayyan reja asosida tartibli, ko'p qirrali, maqsadga yo'naltirilgan, o'zaro bog'liq va mantiqiy ketma-ketlikka ega bo'lgan boshlang'ich ta'lim uchun zamin vazifasini o'tuvchi ruhiy taraqqiyotning zarur ko'rsatkichi va darajasini nazarda tutamiz. Bu borada yana shu narsani qo'shimcha qilish o'rinliki, ta'lim uchun ruhiy taraqqiyot darajasidan tashqari, bolaning turmush sharoiti va faoliyati tafovutlari o'ziga xosligi uning sihat-salomatligi, metodik jihatdan tayyorgarligi, sodda ko'nikmalarni egallaganligi kabi omillarni hisobga olish maqsadga muvofiq. Bildirilgan mulohazalarning barchasi bolaning maktab ta'limiga psixologik jihatdan tayyorgarligining ob'yektiv tomonlarini o'zida aks ettiradi, xolos.

Biroq bolaning maktab ta'limiga psixologik jihatdan tayyorlikning sub'yektiv tomoni ham mavjuddir. Bola maktabda o'qish xohishi, intilishi, predmetlarga qiziqishi, ishtiyoqi katta yoshdagi odamlar bilan muloqotga kirishishning istagi mazkur tayyorlik bilan uzviy bog'liqdir.

Unda bu davrga kelib o'qish, bilim olish yuzasidan turli tasavvurlar shakllanadi. Shuning uchun u maktab jamoasining barcha a'zolarining mas'uliyatli vazifalarini e'tirof etadi va ularga itoatkorlik tuyg'usi, ularning ko'rsatmalarini bajarishga moyillik tug'iladi. Lekin bolalarning barchasi bu narsaga bir tekis munosabatda bo'ladi, deb bo'lmaydi, shu boisdan ular o'rtasida individual farq vujudga keladi.

Ba'zi bir bolalar maktabga vujudi bilan talpinadilar, go'yoki qush kabi uchishga tayyordirlar, o'qish boshlanishiga qancha vaqt qolganligini sabrsizlik bilan sanaydilar, o'quv ashyolarini oldinroq taxt qilib qo'yishga kattalarni da'vat etadilar (o'quvchilik formasini kiyishni, sumkani yelkasiga osishni yoqtiradilar). Boshqa bir toifadagi bolalar esa bu to'g'rida ehtiyotkorlik va vazminlik bilan munosabatda bo'ladilar.

Biroq bu toifadagilarda shijoat, faollik, kuyunchaklik bilan intilish yetishmaganga o'xshab ketadi. Uchinchi bir turkumga, guruhga taluqli o'quvchilar bo'lsa, maktabdan qat'iy ravishda voz kechish darajasigacha borib yetadilar.

O'qishga nisbatan bunday salbiy munosabat kattalarning (jazo berish, majbur qilish, erkinlikni yo'qotish kabilar bilan) qo'rqitishlari oqibatida vujudga keladi. Masalan: "Maktabga borsang, ta'ziringni yeysan", "Qilt etsang - kaltak yeysan", "Dars tayyorlayverib, tinkang quriydi" va boshqalar.

TADQIQOT NATIJALARI

Kognitiv tayyorgarlik bolaning maktabda o'qish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishini anglatadi. Bu jihatdan quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

Asosiy bilimlar: Bolalar maktabga kirishdan oldin alifbo, raqamlar, ranglar va shakllar kabi asosiy bilimlarga ega bo'lishi kerak. Bu bilimlar bolaning maktabda o'qish jarayonini osonlashtiradi. Mantiqiy fikrlash: Bolalar mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishlari kerak. Masalan, ular ob'yektlarni tasniflash, ularni o'lchamiga qarab taqqoslash kabi ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Diqqat va xotira: Bolalarning diqqatini jamlash va xotirasini rivojlantirish maktabda muvaffaqiyatli o'qish uchun muhim hisoblanadi. Masalan, ular qisqa muddatli xotirasini va diqqatini jamlash qobiliyatini rivojlantirishlari kerak.

Hissiy tayyorgarlik bolaning maktab muhitiga moslashish va yangi sharoitlarda hissiy jihatdan barqaror bo'lishini anglatadi. Bu jihatdan quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

Hissiy barqarorlik: Bolalar yangi muhitda hissiy jihatdan barqaror bo'lishlari kerak. Masalan, ular maktabda o'qituvchi va sinfdoshlari bilan munosabatlarda hissiy jihatdan barqaror bo'lishlari kerak. Mustaqillik: Bolalar o'z ehtiyojlarini qondirish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishlari kerak. Masalan, ular o'zlarining shaxsiy buyumlarini tartibga solish va o'z vazifalarini bajarishni o'rganishlari kerak. Stressga chidamlilik: Bolalar yangi muhitda stressga chidamlilik ko'rsatishlari kerak. Masalan, ular maktabda yangi sharoitlarda o'zini qulay his qilishlari kerak.

Ijtimoiy tayyorgarlik bolaning maktab muhitida ijtimoiy munosabatlarni o'rnatish va boshqalarga moslashish qobiliyatini anglatadi. Bu jihatdan quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

Ijtimoiy ko'nikmalar: Bolalar boshqa bolalar bilan hamkorlik qilish, bahamjihatlik qilish va munosabatlarni boshqarishni o'rganishlari kerak. Masalan, ular guruh o'yinlarida ishtirok etish orqali ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishlari kerak. Muloqot qobiliyatlari: Bolalar muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishlari kerak. Masalan, ular o'z fikrlarini aniq ifodalash va boshqalarning fikrlarini tinglashni o'rganishlari kerak. Ijtimoiy moslashuvchanlik: Bolalar yangi muhitda ijtimoiy jihatdan moslashuvchan bo'lishlari kerak. Masalan, ular yangi sinfdoshlari va o'qituvchilari bilan tezda munosabat o'rnatishlari kerak.

Motivatsion tayyorgarlik bolaning maktabda o'qishga bo'lgan qiziqishi va intilishini anglatadi. Bu jihatdan quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

O'qishga qiziqish: Bolalar maktabda o'qishga qiziqish bildirishlari kerak. Masalan, ular yangi bilimlarni o'rganishga intilishlari kerak. Maqsadli bo'lish: Bolalar o'zlarining maqsadlarini aniqlash va ularga erishish uchun harakat qilishlari kerak. Masalan, ular maktabda yaxshi baholar olishni maqsad qilib qo'yishlari kerak. Ishchanlik: Bolalar o'z vazifalarini bajarishda ishchan bo'lishlari kerak. Masalan, ular uy vazifalarini vaqtida bajarishlari kerak.

Oila va maktabgacha ta'lim muassasalari bolaning maktabga tayyorgarligida muhim rol o'ynaydi. Quyidagi jihatlar muhim ahamiyatga ega:

Oila ta'siri: Oila bolaning maktabga tayyorgarligida asosiy rol o'ynaydi. Ota-onalar bolalarni maktabga tayyorlashda ularga yordam berishlari kerak. Masalan, ular bolalarga maktab haqida ma'lumot berishlari va ularni yangi muhitga tayyorlashlari kerak. Maktabgacha ta'lim muassasalari: Bog'cha va boshqa maktabgacha ta'lim muassasalari bolalarning maktabga tayyorgarligida muhim rol o'ynaydi. Bu muassasalarda bolalar maktabda o'qish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni o'rganishadi. Atrof-muhitning ta'siri: Bolaning atrof-muhit bilan aloqasi uning maktabga tayyorgarligiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, bolalar o'z atrofidagi odamlar bilan muloqot qilish orqali ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishadi.

MUHOKAMA

Maktab ta'limi uning turmush tarzi, tartibi, ijtimoiy holati, sinf jamoasi, oila muhitdagi ahvolini o'zgartiradi, bolaning asosiy vazifasi o'qishdan iborat bo'lib qoladi. Yangi bilim, ko'nikma, malakalar egallashdan tabiat va jamiyat to'g'risidagi qonuniyatlarni o'zlashtira boshlaydi. Ta'lim o'quvchidan muayyan darajadagi uyushqoqlikni, intizomlikni, irodaviy zo'r berishlikni, faollikni, maqsadga yo'naltirilgan faoliyatni talab qiladi. Ixtiyorsiz xatti-harakatlar o'rnini anglashilgan rejali, maqsadga muvofiq aqliy mehnat egallay boradi.

O'quvchi tengdoshlari bilan birgalikda muayyan bir sinf jamoasiga birlashtiriladi. Modomiki shunday ekan, sinf jamoasi va uning a'zolari bola oldiga ko'pchilik manfaatini himoya qilish, shaxsiy istaklarini umumjamoa intilishlariga bo'ysundirish, o'zaro yordam, o'zaro hurmat, o'zaro talabchanlik, ijtimoiy javobgarlik va burch hislarini egallash vazifasini qo'yadi. Ta'lim jarayonida o'quvchi oldiga qo'yiladigan talablar tobora ortib, murakkablashib boraveradi.

Maktab ta'limining dastlabki kunidan boshlab kichik maktab yoshidagi bolaning taraqqiyotini harakatga keltiruvchi, kuch vazifasini o'tuvchi turli xususiyatga ega bo'lgan ziddiyatlar, qarama-qarshiliklar, ichki ixtilof kabilar vujudga keladi. Ushbu holat va vaziyat zamirida o'quvchi shaxsiga, uning bilish

jarayonlariga nisbatan o'quv faoliyati, o'qituvchilar va sinf jamoasi tomonidan qo'yilayotgan talablar bilan bolaning psixik kamolot darajasi va undagi mavjud insoniy fazilatlar o'rtasidagi qarama-qarshilik yotadi. Talabning tobora ortishi bolaning psixik jihatdan to'xtovsiz o'sishini taqozo etadi va bu narsa boshi berkanjirning uzluksiz harakati natijasida inson taraqqiyotida amalga oshadi.

Ta'lim mazmuniga, bilimni egallashga qiziqish o'quvchining o'z aqliy mehnati natijasidan qanoatlanish hissi bilan uzviy aloqadordir. Ushbu his o'qituvchining rag'batlantirishi orqali namoyon bo'ladi, yanada samaraliroq ishlash mayli, xohishi, istagi, ishtiyoqi o'quvchida shakllanadi. O'quvchida paydo bo'layotgan faxrlanish, o'z kuchiga ishonch hislari bilimlarni o'zlashtirish va malakalarni mustahkamlash ishiga xizmat qiladi. Shuning uchun rag'batlantirish (jazolash) o'z me'yorida bo'lgan taqdirdagina uning tarbiyaviy qiymati hamda ta'sirchanligi ortadi.

XULOSA

Bolaning maktab ta'limiga psixologik tayyorgarligi uning muvaffaqiyatli o'qish jarayonini boshlashida muhim rol o'ynaydi. Bu jarayon bolaning kognitiv, hissiy, ijtimoiy va motivatsion jihatdan maktab hayotiga tayyor bo'lishini o'z ichiga oladi. Oila, maktabgacha ta'lim muassasalari va atrof-muhit bolaning maktabga tayyorgarligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Bolaning maktab ta'limiga psixologik tayyorgarligini to'g'ri tashkil etish uning kelajakdagi ta'lim muvaffaqiyatini ta'minlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International Universities Press.
3. Elkonin, D. B. (1978). *Psychology of Play*. Moscow: Pedagogika.
4. "Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya" Z.T.Nishanova, N.G.Komilova, D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarova "O'zbekiston faylasuflari miliy jamiyati" nashriyoti. Toshkent-2018
5. "Rivojlanish psixologiyasi" fanidan ma'ruzalar matni Jo'rayev O'tkir Toshpo'latovich
6. "Umumiy psixologiya" G'oziyev.E "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" 2010
7. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. –T.: O'qituvchi, 66-bet
8. O'zbek pedagogikasi antologiyasi // Tuzuvchi-mualliflar: K.Hoshimov, S.Ochil. – Toshkent: O'qituvchi, 1995. – 137-bet

9. Ozodqulov Olimjon Bahodir o'g'li. (2024). Rahbar va xodim munosabatlarning boshqaruv jarayonidagi psixologik xususiyatlari. Образование наука и инновационные идеи в мире, 41(1), 110–113. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/12079>

10. Sirojiddin Amangeldiyev Nurg'aliy o'g'li . Psixologik maslahat gipotezalarini shakllantirish. Central asian academic journal ISSN: 2181-2489 OF scientific research volume 1 I ISSUE 1 I 2021. <https://search.app/R78CQ7R1YR9Sg7PR6>